

(/)

🏠 (/)

> Danmark og Europa efter 1945 (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/danmark-og-europa-efter-1945>)

> Bøger (<http://www.historie-online.dk/boger>)

> Anmeldelser (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5>) > Den korte historie om Tyskland

← **Forrige artikel** (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/danmark-og-europa-efter-1945/haabets-europa-i-89-billeder>)

Den korte historie om Tyskland

Kategori: Anmeldelser

Visninger: 5121

Del artikel: **f** ([https://www.facebook.com/sharer/sharer.php?u=http://www.historie-](https://www.facebook.com/sharer/sharer.php?u=http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/danmark-og-europa-efter-1945/den-korte-historie-om-tyskland)

[online.dk/boger/anmeldelser-5-5/danmark-og-europa-efter-1945/den-korte-historie-om-](http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/danmark-og-europa-efter-1945/den-korte-historie-om-tyskland)

[tyskland](http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/danmark-og-europa-efter-1945/den-korte-historie-om-tyskland)) **t** (<https://twitter.com/home?status=>. Aktiviteten kan ses på

[http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/danmark-og-europa-efter-](http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/danmark-og-europa-efter-1945/den-korte-historie-om-tyskland)

[1945/den-korte-historie-om-tyskland](http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/danmark-og-europa-efter-1945/den-korte-historie-om-tyskland)) **in** ([http://www.linkedin.com/shareArticle?](http://www.linkedin.com/shareArticle?mini=true&url=http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/danmark-og-europa-efter-1945/den-korte-historie-om-tyskland&title=)

[mini=true&url=http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/danmark-og-](http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/danmark-og-europa-efter-1945/den-korte-historie-om-tyskland&title=)

[europa-efter-1945/den-korte-historie-om-tyskland&title=\)](http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/danmark-og-europa-efter-1945/den-korte-historie-om-tyskland&title=)

James Hawes

Den korte Historie om Tyskland

**(oversat fra *The Shortest History of Germany*,
London 2017)**

Forlaget Bilgrav 2019, paperback 243 s., ill.

Af Thorsten Borring Olesen, professor, Aarhus Universitet

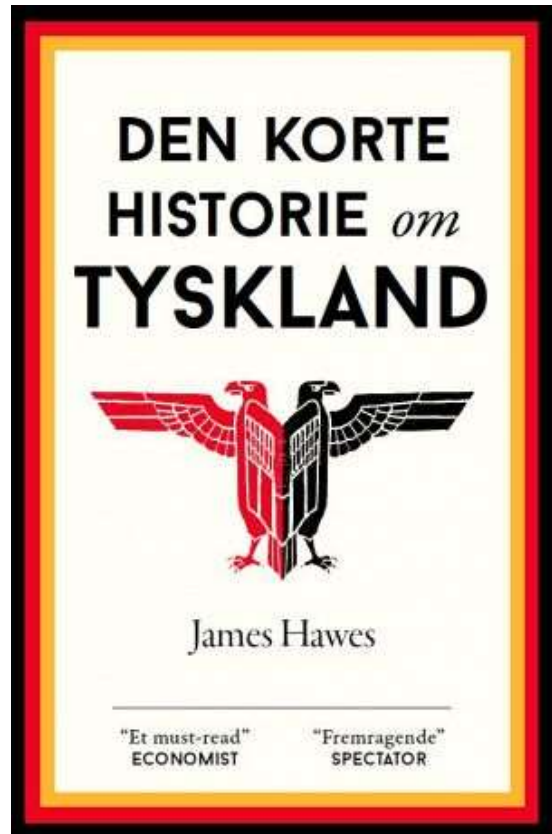
Den 26. april 1945, i krigens sidste europæiske fase, mødtes de fremrykkende amerikanske og sovjetiske styrker i den saksiske by Torgau ved Elbens bredder. Dermed var Hitlers tilbageværende tropper effektivt hegnet inde, og skriften på væggen om krigens udfald stod klar at læse. Hitler begik selvmord fire dagen senere i førerbunkeren i Berlin. Mødet i Torgau er derfor realhistorisk og symbolsk en vigtig begivenhed i Anden Verdenskrigs historie, men den er det ikke mindre for det langt længere perspektiv, James Hawes udfolder i sin korte historie om Tyskland.

Bogen er måske nok kort i sidetal, men ikke i sin periodedækning, idet den dækker Tysklands historie fra 58 f.kr til i dag, altså godt 2000 år. Her spiller geografi og særlig floden Elben en helt særlig rolle. Bogen igennem er Elben nemlig demarkationen mellem det lyse, oplyste/liberale og europæiske Tyskland, der siden engang under Romerriget har befundet sig mellem Rhinen og Elben, mens de østelske områder, Østelbien, er det dunkle Tyskland præget af Luther, Preussen, Nazityskland. Det er ved Elben, når man rejser mod Øst, at det 'asiatiske' Tyskland begynder, forstår man. Selv Adenauer trak efter sigende gardinet for i togkupeen, når han krydsede Elben på vej fra Bonn til Berlin.

Hawes lange-linje tolkning er til tider lige vel essentialistisk og forsimplet, men på den anden side er det ikke uden grund, at Elben gøres til omdrejningspunkt for den årtusindlange kamp om Tysklands sjæl. Elben har i enestående grad været demarkation for tyske politiske, økonomiske og kulturelle rum, men også i andre perioder dannet ramme om indre spændinger i Tyskland, når dette har indbefattet Østelbien i form af Preussen, DDR eller Ossie-Tyskland efter 1990. Hawes har skrevet bogen i et Decline of the West-perspektiv. Europa er svagt, USA utilregneligt og Storbritannien Brexit-afkoblet. Derfor, som han skriver, er Tyskland nu måske "vores sidste håb", og derfor må vi kende Tysklands historie.

I sin korte historie starter Hawes med Cæsars opfindelse af Germanerne, dvs. navngivningen af folkene, der levede på den anden side af Rhinen og truede den romerske provins Gallien. Disse barbarer satte de romerske kejsere i de følgende århundreder på plads gennem en række felttog ind i germanernes område, men overskred aldrig den elbiske tærskel. Da hærføreren Drusus i 9 f.kr nåede Elbens bredder, fortæller romerske historikere, at han fik et syn af en gigantisk kvindeskikkelse, der rådede ham til at vende om. Sådant vejledt af de højere magter stoppede romerne. "Det var udmærket at krydse Rhinen, men Elben markerer grænsen for rimelige ambitioner", som Hawes skriver (s. 10). I de følgende århundreder blev germanerne romerske føderati, der hjalp til med at holde orden ved den romerske limes. Som Hawes anfører, er det påfaldende, hvordan limes på det europæiske kontinent stort set er identisk med dagens vesttyske-østrigske område. Af samtlige storbyer er det kun Hamborg, der ikke er indbefattet af den romerske limes-linje. Det forklarer ligeledes, hvorfor Danmark aldrig fik besøg af de romerske legioner.

Ironisk nok kommer germanerne til at spille en afgørende rolle ved Roms fald. De bliver i stigende grad integreret ind i det romerske magtcentrum og spiller en central rolle ved Roms fald. Fra omkring 500 var der ikke længere noget samlet vestromersk rige (men stadig et østromersk kendt som Byzans).

Germanere kontrollerede nu hele det vestromerske område, men det var germanere, der havde skiftet ham fra udannede barbarer til magtfulde kristne, og det var fra denne base, det tysk-romerske rige under Karl Den Store og Otto Den Store i de sidste århundreder af det første årtusinde blev etableret. Fyrstemagt og åndelig magt forende sig langs en akse ned gennem Centraleuropa fra Aachen til Rom så at sige. I denne proces blev den tyske limes også forskudt mod øst og kom i kamp med den nye tids barbarer, slaver og magyarer, til at indbefatte områderne mellem floderne Elben og Oder.

Den tysk-romerske magtdeling blev aldrig helt stabil. Enten var der for meget tysk eller romersk dominans, men konflikten blev helt akut, da Luther i 1500-tallet med sin base i det elbiske område udfordrede Roms åndelige magt og dermed også blev en markant faktor i kampen om den politiske magt i Tyskland. Ifølge Hawes meget materialistiske tolkning af Luther lå hans hovedbetydning i, at reformationen kom til at garantere, at de protestantiske tyske herskere fik fingre i al kirkens jord og penge, og samtidig via den lutherske teologi skabte et disciplineringsredskab, der krævede at den sande kristne "beredvilligt underkaster sig sværdets lov, betaler skat, ærer øvrigheden, tjener, hjælper og gør alt, hvad han kan for at fremme styret" (s. 72).

Den første fyrste til at bryde med Rom var Albrecht von Brandenburg-Ansbach, stormesteren af Den Tyske Orden og hertug af Preussen (på dette tidspunkt lig Østpreussen), og denne begivenhed i 1525 var så signifikant, at Hawes betegner som den allervigtigste dato i Tysklands historie mellem 800 og 1866, fordi der "i denne sære koloni langt væk på den anden side af Elben og Polen, hvor ægte hedninge havde boet indtil knap et århundred før, var der nu, for første gang siden Karl Den Stores sejr over sakserne, et tysk rige, som nægtede ethvert troskabsforhold til romerkirken og den romerske kejser" (s. 73).

Denne udvikling skabte en permanent deling af Tyskland mellem det øselbiske protestantiske Tyskland, i stigende grad repræsenteret af det ekspanderende Preussen og det vestelbiske, katolske Tyskland – kernetykland, som Hawes ser det. I Preussens vej til magt og ære fremhæver Hawes en særlig begivenhed, som han egentlig tillægger lige så stor betydning som Preussens brud med romerkirken i 1525, nemlig Storbritanniens accept af, at Preussen ved fredsslutningen efter Napoleonskrigene kom i besiddelse af en pæn del af Rhinlandet og dermed fik adgang til Ruhrs uvurderlige ressourcer. Egentlig ville preusserne hellere have haft hele Sachsen, men det modsatte Østrig og Rusland sig, hvilket ledte til kompensationen i Rhin-landet, som den britiske regering så som en forsikring mod en potentiel ny fransk ekspansion. Storpolitikken satte således rammerne for det indre-tyske opgør, som fulgte, og som endte med - med Hawes ord - at Preussen besejrede Tyskland.

Resultatet blev et samlet Tyskland under preussisk herredømme præcist som Bismarck havde ønsket det. Sådan kom det andet tyske kejserrige nu i stand udråbt i spejlsalen i Versailles 18. januar 1871 som konsekvens af den krig mod Frankrig, som fik Bayern og andre sydtyske stater til endelig at acceptere det preussiske overherredømme. Ifølge Hawes blev det preussiske Tyskland ideologisk baseret på forestillingen om staten som kilde for "sand frihed", hvilket legitimerede et politisk enmandsstyre støttet af hæren og med et tilkøbet skinparlament samt på forestillingen om, at fremskridt opnås gennem konflikt. Der fandtes her stærke ekkoer fra tung, tysk tænkning i den hegelske tradition.

Udenrigspolitisk prioriterede Bismarck og det nye kejserrige sig om for alt i verden at opretholde det østrig-ungarske imperium og at holde Rusland i ave. Det var en ganske modsætningsfyldt ambition. Som Hawes fremhæver: "Bismarck var ikke utilregnelig. Men han var heller ikke rigtig tysk. Han var preusser. Og for at bevare det preussiske styre over Tyskland skabte han den militære union med Østrig, fuldt ud bevidst om at noget satans dumt på Balkan – det var hans egne ord – kunne bringe hele Tyskland i krig med Rusland" (s. 123). Det var det, der skete i 1914, og konsekvensen blev Første Verdenskrig.

Den krig tabte Tyskland spektakulært og måtte følgelig acceptere Versailles-fredens ydmygende betingelser med landafståelser og stærke militære begrænsninger. Junker-militarismen havde fået et alvorligt skud for boven, og af støvet rejste sig i stedet den moderne Weimar-republik, der med sine universelle parlamentarisk- demokratiske grundsubstans hentede inspiration langt vest for det preussiske kerneland. Trods en svær start fik Weimar-republikken i løbet af 1920'erne sig stabiliseret så meget, at den let kunne afværge bl.a. nazisternes stormløb mod hele 'Versailles-komplottet', som den var født ud af. Ved valget i 1928 lykkedes det således ikke Hitler og nazisterne at samle mere end 12 mandater (ca. 2,5 % af samtlige) i Rigsdagen. Men ifølge Hawes var det krakket på Wall Street året efter

og den efterfølgende verdenskrise, som blev den afgørende 'game-changer' for at det lykkedes nazismen og dermed preusserkulturen at sætte sig på magten i Tyskland og fører verden ud i endnu en verdenskrig.

Skræller man Hawes ind til benet har han tre hovedforklaringer på, at det atter engang var Østelbien, der skabte den tyske misère. For det første var det i høj grad preussiske og protestantiske stemmer, der gav Hitler sine store valgsejre i perioden 1930-33. Selv ved valget i marts 1933, hvor Hitler havde fået kanslermagten, var der kun to valgkredse inden for grænserne af Otto Den Stores rige i 940, nemlig Hannover-Ost og Chemnitz-Zwickau, hvor nazi-partiet formåede at få mere end 50% af stemmerne – og de grænsede begge op til Elbens vestlige bred. Som Hawes skriver: "Hvis hele Tyskland havde stemt som Rhinlandet, Schwaben og Bayern i årene 1928-1933 var Hitler aldrig blevet kansler for slet ikke at tale om diktator. Østelberne gav ham sit gennembrud i 1930 og stadfæstede det så i 1933. Uden Østelbien, ingen Führer; så simpelt er det" (s. 179). Måske – det vender vi tilbage til nedenfor.

Men Hitler skulle bruge mere end stemmer på vej til magten. Selv ved valget i 1933 måtte Hitler medregne det tysk-nationale folkepartis stemmer, DNVP's stemmer, for at kunne mønstre et absolut flertal på 51,9 % af stemmerne i rigsdagen. DNVP var om noget et preusserparti præget af junkerideologi og militarisme, men også et parti, der var så standsorienteret, at det reelt så på det nazistiske masseparti med foragt. Men nazisterne var gode at have ved hånden i kampen mod liberale, socialdemokrater og kommunister – de skulle bare styres rigtigt. Her finder vi den anden hovedforklaring på preusseransvaret for Hitlers magtovertagelse. For det lykkedes aldrig at gøre Hitler og NSDAP til en marionet – det var omvendt DNVP, som blev udmanøvreret.

Det skyldes for det tredje, at det lykkedes Hitler at lave en form for uformelt kompromis med den tyske hærledelse. Hæren, og det ville mere end noget andet sige den preussiske junkerklasse, der nærmest havde patent på de højere officersposter, ville optræde som garant for Hitlers politiske magt, hvis han til gengæld fik styr på sine militære værn, særlig SA, og afholdt sig fra at blandet sig i hærens sociale rekrutteringsstruktur. 'De lange knives nat' i 1934, hvor Ernst Röhm og SA blev neutraliseret, hentede en stor del af sit rationale her.

De tre hovedforklaringer på, at det var det protestantiske Tyskland og i særlig grad Preussen, der banede vejen for Hitler, har bestemt noget for sig. Men hvad stemmertallene angår, må man dog tilføje at det ikke kun var Østelbien, men i højeste grad også Nordelbien i form af Schleswig-Holstein, der stemte på Hitler. Samtidig var det jo heller ikke sådan, at NSDAP ikke høstede mange stemmer vest for Elben. Det gjorde man bestemt, selv om det også er oplagt, at der, hvor NSDAP havde sværest ved at slå igennem, var i katolske kerneområder i vest – samt i storbyernes, herunder østtyske Berlins, politiserede arbejderklasse, der ikke tog NSDAPs prædikat af at være et arbejderparti alvorligt.

Hawes går også langt i sin påstand om, at nazisternes ideologiske gods, ikke mindst anti-semitismen og 'forandring gennem konflikt-militarismen' med en særlig anti-slavisk og anti-russisk brod var nedarvet fra Preussen. Her spillede nok andre forhold også ind, ikke mindst Første Verdenskrigs radikaliserende indflydelse samt en bred anti-semitisk impuls, som greb de fleste højre-radikale miljøer i mellemkrigstiden. Endelig kan man jo påpege, at en usædvanlig stor del af nazisterne i første række, Hitler, Hess, Göring, Goebbels, Röhm, Himmler m.fl. snarere var af østrigsk og sydtysk proveniens end preussisk (Goebbels var endda rhinlænder).

Med det totale nederlag i Anden Verdenskrig blev Tyskland nyttegnet på ny, hvor koldkrigslogikken med et Vesttyskland og et Østtyskland kom til at igen at flugte med Elbens bredder. Det var en lykkelig løsning for Vesttyskland og Vesteuropa. Som Hawes formulerer det, så lignede Vesttyskland nu det foreslåede romerske Germania, Karl Den Stores tyske rige og Napolens Rhinforbund. Den løsning ønskede især Adenauer ikke at pantsætte for en mulig genforening af de to tysklænder. Derfor satte han turbo på vestintegrationen med Vesttysklands forpligtende medlemskaber af NATO og EF. Han var endda villig til at opgive Vestens eneste tilbageblevne position i det gamle Preussen, vestzonerne i Berlin, der lå som en fremskudt anomali i Østblokken og Østelbien.

Alligevel var fristelsen for stor, da Muren faldt i 1989. Kun et år senere var der en aftale om tysk (gen)forening, og Berlin blev atter hovedstad. Det politiske tyngdepunkt rykkede atter fra Vest mod Øst, fra Bonn til Berlin. Hawes beskriver udviklingen bl.a. under overskriften, "Østelbien vender tilbage" og "Det ulidelige Østelbien". Det er ingen lykkelig løsning for Tyskland, forstår man. Vesttyskland hælder

nærmest ubegrænsede midler i fallitboet på den anden side Elben – i øvrigt helt i kontrast til, hvordan Tyskland i det seneste årti har optrådt over for gældsproblemerne i Sydeuropa. Samtidig fortsætter østelberne enten odysseen vestpå eller lægger stemmet til de nye højre- og venstresradikale partier på det forende Tysklands politiske firmament. Som Hawes slår fast, udgør "Østelbien med sin århundredgamle blanding af koloniseringsfrygt og lutheransk autoritetstro velgødet jord. Ingen subsider, selv ikke to billioner euro siden 1990 – en græsk hjælpepakke hvert år – kan frikøbe en gammel mentalitet" (s. 234).

Sådan ender bogen - næsten. Med masser af oplagt historisk kontinuitet gennem to årtusinder, men trods alt også brud. Østelbien er nemlig langt mindre nu og har ikke længere magten til at ændre national politik, konkluderer Hawes – hvis tyskerne bare holder hovedet koldt og forstår deres egen historie, nemlig at det er et mægtigt land i Vesteuropas hjerte. Det må man så håbe, de forstår, fordi ellers kommer Tyskland - på Hawes præmisser - ikke til et lave op til rollen som Europas eneste håb. Det er måske og trods alt også et noget forfængeligt håb al den stund, at det ikke kun er Østelbien, der er sunket i betydning. Det er Tyskland som helhed også i dagens globale verden. Derfor bliver det heller ikke Tyskland, der kommer til at starte en Tredje Verdenskrig, hvis den østelbiske mentalitet skulle blive dominerende igen.

Hawes er en virkelig kender af Tyskland, er gift ind i en tysk (preussisk) familie, skrev ph.d. om Nietzsche and Kafka, har undervist i tysk ved Swansea University og har desuden et stort literært og historisk forfatterskab bag sig. Det gennemsyner bogen, der i bedste forstand fremtræder som en velkrevet og velorienteret syntese. Som i alle (korte) syntester hugges der en hæl og klippes en tå indimellem, men det lever man med, fordi den overordnede syntese er så klar og værd at forholde sig til og diskutere med. I øvrigt er bogen også glimrende oversat af Anders Juel Michelsen.

[Historie-online.dk, den 23. oktober 2019]

← Forrige artikel (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/danmark-og-europa-efter-1945/haabets-europa-i-89-billeder>)

SE RELATEREDE ARTIKLER

